

“YAKA” SÖZCÜĞÜNÜN KÖKEN BİLİMİ YÖNÜNDE İNCELENMESİ

*Hilal KASAR¹

Özet

Dilde bulunan sözcüklerin kökenini, bu sözcüklerin ses ve anlam değişmelerini araştırmak, köken biliminin ana konusudur. Sözcükler ilk anlamının dışında, zamanla kullanıma bağlı olarak farklı anlamlar kazanabilmektedir. Bu şekliyle köken bilimi, sözcüğün var olduğu toplumun kültürüne, yaşayışına ve diline dair bilgilere ışık tutarak çok geniş bir bilimi içermektedir. Sözcüğün kökenini araştırırken ses değişikliği, anlam değişikliği, konuşulduğu toplumda kullanıma şekli ve biçim bilgisine dikkat etmek gerekmektedir. İlk yazılı metinlerimizden, çağdaş Türk lehçeleri ve Türkiye Türkçesine kadar uzun bir dönem arasında çeşitli ses denklıkları ve ses farklılıkları yoluyla varlığını gösteren *yaka* sözcüğünün, dilimizde değerli bir kavram alanına da sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışmada *yaka* sözcüğünün kökeni için ilk yazılı metinlerimizden başlayarak tarihi Türk yazı dillerinde öne çıkan eserler taranmış, çeşitli ses denklıklarıyla çağdaş Türk lehçelerinde kullanım biçimleri tespit edilmiş ve Türkiye Türkçesine kadar çeşitli anlam değişiklikleri ve söz varlığı detaylı bir şekilde verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: *yaka*, köken bilimi, anlam bilimi, sözcük bilimi, yapı bilgisi

ETYMOLOGICAL EXAMINATION OF THE WORD “YAKA”

Abstract

The main subject of etymology is to investigate the origin of words in a language and the sound and meaning changes of words. Words can gain different meanings over time, depending on their use, apart from the first meaning. In this way, etymology includes a very broad science about the culture, life and language of the society in which the word exists. While researching the etymology of the word, it is necessary to pay attention to the sound change, meaning change, the way it is used in the society in which it is spoken, and the morphology. The word *yaka*, which shows its existence through various phonetic equivalences and phonetic differences between historical Turkish written languages, contemporary Turkish dialects and Turkey Turkish for a long period of time, has a valuable conceptual field in our language. In this study, the prominent texts in our first written texts and historical Turkish written languages were scanned for the origin of the word *yaka*. The usage patterns in modern Turkish dialects with various phonetic equivalences have been determined. Various semantic changes and vocabulary up to Turkey Turkish are shown in the study in detail.

Keywords: collar, etymology, semantics, lexicology, morphology

Giriş

İlk yazılı metinlerimizden günümüze kadar uzun bir dönem arasında çeşitli ses denklıkları ve ses farklılıkları yoluyla varlığını gösteren *yaka* sözcüğü; süreç boyunca çeşitli anlamlar kazanmış, ikilemeler kurmuş, atasözleri ve deyimlerde ise fazlaca yer almıştır. Sözcüğün bu yönüyle dilimizde değerli bir kavram alanına sahip olduğu görülmektedir. Sözcüğün köken bilime ait sözlüklerde açıklanması, çağdaş Türk lehçelerinde varlığı, tarihî Türk yazı dillerine ait metinlerde bulunması, diğer dillerde görünümü, kazanılan söz varlığı, araştırmacıların görüşleri ve kökeni incelenmiştir.

A. Köken Bilimi Sözlüklerinde *yaka*

Arminius Vámbéry'nin *A török-tatár nyelvek etymologiai szótára* yani *Türk-Tatar Dillerinin Etimolojik Sözlüğü*'nde “*yaka*” sözcüğü *jaqa* madde başında verilmektedir ve “yan, kıyı, kenar, *yaka*” şeklinde açıklanmaktadır (Vámbéry, 1878, s.112).

¹ Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ana Bilim Dalı, hilalkasar@hacettepe.edu.tr_ORCID: 0000-0001-7527-3714

Wilhelm Radloff, 1905 yılında yayımladığı *Türk Ağzları İçin Sözlük Denemesi* çalışmasında *yaka* sözcüğünü *jaqa* maddesinde ele almaktadır ve “Osmanlı Türkçesinde sırma yaka, Kazan Lehçesinde boyun yakası, işlemeli yaka, madeni parçalardan yapılmış bir kolye ve kadın takıları” olarak açıklamaktadır. Ayrıca boyna takılan örgülerden yapılmış kadınsı bir süsleme ve gümüş zincirlerden yapılmış bir mücevher parçası olarak da eklemeler yapmıştır. Osmanlı Türkçesinde “**јақажы** *älä wärmäk* / *yakayı ele vermek*”; “**јака** *жыртмык* / *yaka yırtık*” örnekleri verilmiştir. Atın boynu ile göğsü arasında bulunan bir demet saç, yardım için yalvarmak, evlat edinmek anlamları ise sözcük için verilen diğer anlamlardır. Osmanlı Türkçesinde “*су жакадан ташып гитти* / *Su yakadan taşıp gitti*”, “yaka devşirmek, yaka silmek, yakasından geçirmek”, Kazan lehçesinde “*су жакасында* / *Su yakasında.*” kullanışları da bulunmaktadır. Bir başka anlam ise “sahil, kenar, kıyı”dır. Türemiş kullanımları da maddelerde yer almıştır: *жакала+и* “Birbirinin yakasından tutmak, kavga etmek, dövüşmek” anlamları ile açıklanmıştır. *жакалы* “yakası olan, yakalı, geniş yakalı bir gömlek”; “kıyıya ait olan” olarak açıklamalar vermiş ve Osmanlı Türkçesinden “*ötä жакалы* / *öte yakalı*” olarak örneklendirmiştir (Radloff III, 1905, s.25-27). Bir başka madde başı ise *jaqqa*’dır. Altaycada “yaka, şapkanın orta tarafı, kürkün göğüs kısmı; kıyı, kenar” olarak verilmiş ve örneklendirmiştir:

Orus jerdin jaqqasında

“Rus topraklarının sınırında”

Altay Ağzı ve Teleüt Ağzında *jaqqa+la* “Yaka dikmek, yakasına yapışmak, sahil ve sınır boyunca gitmek”; *jaqqalaş+ş* “birbirinin yakasına yapışmak”; *jaqqa+lu* “yakalı” olarak kullanımları bulunmaktadır:

jaqqalap taştadı.

“O onun yakasından yapıştı.”

Aş salğan kıralardı jaqqalap parıp-yatқан.

“O, ekilebilir toprakların kenarı boyunca gitti”

Tejisti jaqqalap paза perdi.

“O, deniz sahili boyunca gezdi”

Ay kân jetti jayzañ bıla jaqqalap pardı, keçü tappadı.

“Ay Han yedi jaysanla birlikte gölün sahili boyunca gitti, hiçbir yerde geçit bulamadı” (Radloff III, 1905, s.30-32).

Martti Räsänen’in *Versuch eines etimologischen Wörterbuchs der Türk Sprachen* adlı sözlüğünde *yaka* sözcüğü şu şekillerde geçmektedir: Uygurca *jaqa* “yaka, otorite”; Orta Türkçe olarak Çağatay Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde *jaka* “yaka, kıyı”; Sarı Uygurcada *jaxka* “yüksek, ön, evde misafir için bir yer”; Altay Türkçesinde *jakka* “yaka, kıyı”; Kırım Lehçesinde *jaya*; Karaçay Lehçesinde *žaya* “sınır, kenar”; Şorcada *çaya*, Çuvaş Türkçesinde *šuza* “yaka”; Yakutçada *saya*. Ramstedt’in *Kalmukça Sözlük*’te *žaqa* “kıyı, yaka, kürk yaka” > Yakutçada *žaya* olduğu sözlükte verilmiştir.

Räsänen, Türkçe kullanımının Moğolcadan daha önce olduğunu göstermektedir. Tunguzcada *näkam* yani boğaz; Korecede *mjek*, “boyun, boğaz”; Fince *nika-ma* “omurga”; Macarcada *nyak* “boyun” olarak kullanımlarının da mevcut olduğunu söylemiştir (Räsänen, 1969, s.194).

V. M. Nadelyaev, D. M. Nasilov, E. R. Teşinev ve A. M. Şerbak, tarafından hazırlanan ve 1969 yılında yayımlanan *Drevnetyurkskiy Slovar*’da ise *jaqa* maddesinde, birinci anlam olarak *вопом* / *yaka* verilmiştir. Sözlükte bulunan ikinci anlamı ise “ücret, ödeme, kira”dır. Eski Türk hukuk vesikalarından *Sammlung Uigurischer Kontrakte*’dan bir örnekle de bu açıklanmıştır:

“jana toñuz jil edlemişke altmış tembin süçüg jaganı köni berür men”

“ayrıca domuz yılında kullanıma hazır hale getirilmiş altmış tembin şarabı da doğru bir şekilde kiraya veririm” (Drevnetyurkskiy Slovar, 1969, s.237).

S. Gerard Clauson’un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish* sözlüğünde *yaka*, temel olarak, bir şeyin kenarı veya sınırı olarak verilmiş ve erken dönemden itibaren daha özel olarak bir giysinin yakası olarak kullanıldığı belirtilmiştir. *Şine Usu Yazıtı*’ndan bir örnek ilk defa burada gösterilmiştir: *yaka:anta.yakaladım*. Sözlükte ikinci anlam ise kiradır. *Drevnetyurkskiy Slovar*’da verilen Uygur metinlerindeki örnek burada da mevcuttur (Clauson, 1972, s.898).

Sevortyan, çeşitli dillerde ve lehçelerde “*yaka*”nın fonetik varyantlarının olmasının doğal olduğunu ve Altaycada bulunan *k*’nin korunmasının, Türkçede ve Azerbaycan lehçesinde de değişiminin dikkat çekici olduğunu söylemektedir. Tatarcada *üaqa*, Başkurtçada *üaza* olarak kullanımlarını göstermiştir. Verilen anlamlar şunlardır: Kenar, sahil, yaka, dağlar, tepelik alan, elbisenin üzerindeki nakış (kadının göğsünde), kadınların göğüs üstündeki takıları, ceketin önlüğü, pantolon kemeri, boyun arkası. Sevortyan, A. Vambery’nin çevirisinde “boyun ve boynun arkası” anlamları vermesinin muhtemelen yanlışlık olduğunu ifade etmiştir. Fakat daha sonra *yaka* + *boyun* olarak gelişmiş olabileceğini söylemektedir ve “boyun”un korunmuş bir eskicil olduğunu ifade etmiştir. Kökeni için A. Vambery tarafından, onu *yak-* *yav-* ve *yan-* köklerine yerleştirmesi ve anlam bilimi olarak da yaklaşma, yakınlık, yan olarak ele aldığını yazmıştır; fakat Sevortyan, Clauson’un “*yaka*”nın en eski anlamının “kenar, bir şeyin kenarı” konusunda haklı olduğunu ve daha gerçekçi bulunduğunu ifade etmiştir. Clauson *yak-* “yaklaşmak, bir şeye yakın olmak” eyleminden bir ad olduğu görüşlerini ele almıştır. Sevortyan, *-a* olarak gelişen başka adların da mevcut olduğunu Azerbaycan Türkçesinden örnekle açıklamıştır: Az. “*чавра*” olarak gösterdiği daire anlamına gelen bir örnek de vermiştir (Sevortyan, 1989, s.83).

Hasan Eren’in *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*’nde *yaka* sözcüğü için “giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü”, “giysilerin boyna gelen bölümüne eklenen ve türlü biçimlerde olan parçası”, “kıyı, kenar, yan” anlamlarını verdikten sonra bu sözcüğün Türkçeden Moğolcaya da *caqa* şeklinde geçtiğini eklemiştir. *yaka* sözcüğünün, Eski Türkçeden başlayarak kullanıldığını ve Orta Türkçede *yakā* olarak geçtiğini, Eski Kıpçakçada da *yaka* biçiminin kullanıldığını belirtmiştir. Macarca *nyak* “boyun” sözünün Türkçe *yaka*’dan geldiği konusunda bilimsel yayınlarda sıkça geçtiğini fakat Ligeti’nin Macarca *nyak* sözcüğü ile Türkçe *yaka* şeklini birleştiremeyeceğinden dolayı Räsänen’in Macarca *nyak* biçimini *yaka*’dan kalma bir alıntı olarak vermesinin yanlış olduğunu söylemiş ve Tunguzca, Korece ve Fince biçimleri saymasının da gereksiz olduğunu ifade etmiştir (Eren, 2020, s.557).

Altay Dillerinin Köken Bilimi Sözlüğü’nde Ana Altaycada **ziak*’a; Ana Tunguz-Mançuçada **ziaka*; Ana Türkçede **jaka*; Ana Moğolcada ise **zaki* olarak kullanımı verilmiştir. Birinci anlam olarak: Ana Türkçede *yaka* “sınır, kenar” ve Eski Türkçede **jaka* yine “yaka ve sınır” olarak belirtilmiştir. “Boyun, omur” olarak kullanılması ise Ana Altaycada **niäke*; Ana Tunguz-Mançuçada **nikimna*; Ana Türkçede **jaka*; ayrıca Ana Moğolcada omurilik anlamına gelen **nigur-su* da verilmiştir. İkinci anlam olarak *ziak*’a “kira” verilmektedir. Tung. **ziaka*; Mong. **zaki-*; Turk. **jaka*. Ana Tunguzcada **ziaka*; jeton, para ve değerli şeyler anlamları da bulunmaktadır (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003, s.122, 983, 984, 1514).

Nişanyan Sözlük’te, < ET. *yaka* “yan, kıyı, sınır”, < ET. *yak-* “yaklaşmak, yanına gelmek” anlamları ve +A son eki ile gelişimi verilmiştir. Moğolcada bulunan *caqağ* “eklem, birleşme yeri, sınır, hudut”, *caqam* “elbise yakası” sözcüklerinin Türkçeden alıntı olduğunu belirtmiştir (Nişanyan Sözlük, 12.12.2021).

Andreas Tietze’nin *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*’nda *yaka* için “boyun, gerdan, giysilerin boyunu çeviren veya boyna gelen bölümü; döş üstü; taraf, yan, yön, kenar; yeleklerin kenarları ve köşeleri; semt; sahil, kıyı anlamları”; *yakalan-* “hisse kapılmak, tutulmak; *yakalı* “tarafli, tarafta olan” anlamları verilmiştir (Tietze, 2002, s.133-138).

Jeans Wilkens’in *Handwörterbuch des Altuigurischen* adlı çalışmasında “kenar, yaka, sınır” anlamları verilmiştir. Ayrıca “otorite” anlamı, Martti Räsänen’in *Versuch eines etimologischen Wörterbuchs der Türk Sprachen* adlı sözlüğünden sonra burada da geçmektedir: **yakaların yığıntur-** “(boyun eğme jesti olarak) yakalarını geri itirmek”; **yeväg yaka** “teçhizat ve yaka” (komutan, otorite). Sözlükte pekiştirme anlamı olarak **yaka yalğuzın** “yapayalnız, tek başına” kullanımı da verilmiştir. Bir başka anlam ise “kira, kira bedeli, kira faizi”dir: **yakaka tut-** “kira bedeli almak”. Türemiş şekilleri de verilmiştir: **yakag** “çabukluk, hazırlık”; **yakalıg ~ yakal(i)g** “yakalı” aynı zamanda “otoriteli” (Wilkens, 2021, s.855-895).

B. Türk Lehçelerine Ait Sözlüklerde Açıklanması

Sözcük, lehçelerde çeşitli ses değişiklikleriyle var olmuştur: **yakka** (Altay Türkçesi.); **yāka** (Özbek Türkçesi); **yaha/yahalıg** (Azerbaycan Türkçesi); **yahka** (Sarı Uygurca). Ötümsüz k ünsüzü, ötümlüleşerek g olmasıyla **yaga** (Başkurt Türkçesi, Kırım Türkçesi, Nogay Türkçesi); **caga** (Karaçay-Balkar Türkçesi); **caka** (Kırgız Türkçesi, Altay Türkçesi); **çaga** (Şor Türkçesi); **cağa** (Yakut Türkçesi); **jağa** (Kazak Türkçesi, Karakalpak Türkçesi); **şuha/ şuga** (Çuvaş Türkçesi).

Altayca-Türkçe Sözlük’te **caka için**, “yaka; kürk, gocuk; taraf, kenar, yan, kıyı” anlamları verilmiştir. Bunların dışında **cakala-** “yakasından tutmak”; “kıyı boyunca gitmek”; **cakalaş** “kavga”; **cakalaş-** “kavga etmek”; **cakalu** “yakalı, yakası olan” anlamları da verilmiştir:

Kıygan caka (gömlek için) “Eğri yaka”,

Cakazı *cok ton bolbos, cakıganı cok curt bolbos*. “Yakasız kürk olmaz, öndersiz halk olmaz.”,

Tüştüğ caka “Güney”,

Cakalu *tonım bar, caldu aldım bar*. “Yakalı kürküm var, yeledi atım var” (Gürsoy Naskali, Duranlı, 2020, s.52).

Azərbaycan Dialektoloji Lüğəti’nde **yaxa** “taraf ve yan” olarak açıklanmıştır. **yaxalix** ise “gömleğin göğsüne dikilmiş ek parça” olarak verilmiştir (ADL II, 2010, s.618). *Azərbaycan Dilinin Orfoqrafiya Lüğəti*’nde **yaxa, yaxabənd, yaxac, yaxaqurtaran, yaxalama, yaxalamaq, yaxalanma, yaxalanmaq, yaxalaşma, yaxalaşmaq, yaxalatma, yaxalatmaq, yaxalı, yaxalıq, yaxalıqlı, yaxalıqsız, yaxantı, yaxasıaçıq** ve **yaxasız** olarak türemiş örnekleri de vardır (ADOL, 2013, s.679).

Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti’nde **yaka** için “elbisenin boyun kısmı ve bu kısma dikilmiş ve boynu örten kumaş şeridi, yakalık, sahil, kenar, taraf” anlamları verilmiştir ve örneklendirilmiştir: **enli yaxa** “geniş yaka”; **köynək yaxası** “gömlek yakası”; **Kostyumun yaxası kirlənib** “Takım elbisenin yakası kirlidir”. Sözlükte çeşitli eşdizimliliklerini de görmemiz mümkündür:

yaxa açmaq 1. Ölü için ağlamak, yas tutmak. 2. Beddua etmek

yaxa ələ vermək “yakasını ele vermek”.

yaxa qurtarmaq “yakasını kurtarmak”.

yaxa yırtmaq 1. Başkası için çalışmak, başkasını haksız yere müdafa etmek. 2. Ağlamak.

yaxası əldə qalmaq “sorumlu olmak, sorumluluktan kaçamamak”.

yaxası(nı) qurtarmaq “hayatını kurtarmak, kurtulmak”.

yaxasından əl götürmək (əl çəkmək) “rahat bırakmak, el çekmek, daha işi olmamak”.

yaxasından yapışmaq 1. yakalamak, yapışmak, tutup bırakmamak. 2. Sorumluluk almak, cevap istemek.

yaxasından tutmaq 1. yakasına yapışmak 2. İnatla istemek, bir işe yapışıp bırakmamak.

yaxasını ələ vermək “kendisi ele vermek, yakalanmasına imkân vermek, yakalanmak”.

yaxasını tanımaq “bir şey için danışmak” (ADİL, 2006, s.504-505).

Başkurt Türkçesi Sözlüğü’nde; **yaka** “elbise yakası, kadınların elbiselerinin göğüs kısmına taktıkları süslü paralar”; **yağala-** “yakasından bağlamak, yakasına yapışmak, bir şey boyunca gitmek, çocuk sahibi olmak.”; **yağalaş-** “yaka yakaya yapışmak, savaşıarak almak, savaşmak, karşılıklı mücadele etmek”; **yağalay** “boyunca, kıyısından, yanından”; **yağalbay** “boz doğan”; **yağalık** “göğüs üzerine süsleme için

kullanılan bezek”; *yağallan-* “benek benek lekelenmek, benek benek lekeli olmak”; *yağal- yoğol* “benek benek lekeleri olan, benekli” (Özşahin, 2017, s.684) anlamları, eylem ve türemiş yapıları bulunmaktadır.

Çuvaş Türkçesi Sözlüğü’nde diğer sözlüklerden farklı olarak *çakă* “bu, şu” açıklaması verilmiştir. İkinci anlam olarak “askı, takı”; üçüncü anlam olarak ise “madenî paralarla süslenmiş kadın göğüslüğü” verilmiştir (Bayram, 2019, s.631).

Ahmet Caferoğlu’nun *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*’nde *yaka*’nın birinci anlamı “ücret, icar bedeli, kira karşılığı” ve ikinci anlamı “taraf, yan, civar” olarak verilmiştir. *yakalamak* için ise tanzim etmek, düzenlemek, düzene koymak anlamları kullanılmıştır (Caferoğlu, 1968, s.280).

Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü’nde *cağa*, “yaka” anlamı olarak verilmiş ve çeşitli örnekleri de eklenmiştir:

cağa almay etek bermegen “Cimri, hasis, pinti”;
cağasına caraşhan “münasip, uygun”;
qablangan cağa “devrik yaka”;
kölek cağa “gömlek yakası”;
öre cağa “dik yaka”;
suv cağa “ırmak kenarı”;
tengiz cağa “deniz kıyısı”;
cağadan etekden bol “dövüşmek kavga etmek”;
cağasından al- “yakasından tutup devirmek” (Tavkul, 2020, s.117).

Karakalpak Türkçesi Sözlüğü’nde iki anlam verilmiştir: 1. Elbise yakası. 2, Su kenar, kıyı, yaka. *jağalas-* “Birbirinin yakasından tutmak, yaka paça tartışmak” (Uygur, 2020, s.220).

Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde *yak* maddesinde, diğer sözlüklerden farklı olarak “taraf, yön, cihet” anlamları geçmektedir. Bir diğer maddede ise *yaka* sözcüğü şu anlamlarıyla bulunmaktadır: 1. Kıyı, kenar. 2. Yaka. Ayrıca diğer eylem ve türemiş yapıları da bulunmaktadır: *yakılaş* “sahilden gitme”; *yakılık* “yakalık, yakalık kumaş, yakalık kürk”; *yakılamaq* “sahilden gitmek”; “nehir kıyısı ile yürümek”.

U yakka. “O tarafa”.

Her kün keliş bu yakta tursun. “Bırak, her gün gelmesi bir yana”. (Necip, çev. Kurban, 2013, s.455).

Kıpçak Türkçesi Sözlüğü’nde *yağa* maddesinde “taraf, yan, ırmak kenarı, deniz kıyısı; yaka, elbise yakası” ve *yaqa* maddesinde “yaka, elbise yakası; dağın kenarı, bayır olan yeri; dağın kıyısı, ırmak kenarı” anlamları bulunmaktadır (Karaatlı, Toparlı, Vural, 2003, s.306-307).

Kazak Türkçesi Sözlüğü’nde ise *cağa* maddesinde “elbisenin yakası; derenin, gölün, denizin kıyısı, sahil” anlamları verilmiştir. Sözlükte ayrıca *cağalay* “sırayla, birbirinin ardından”, *cağalay cağalay* “çepeçevre, çevresine”, *cağalasuv* “bir şeyle uğraşmak, mücadele etmek”, *cağalatuv* “bir şeyin kenarından yürütmek, yaklaştırmak”, *cağalav* “Dere, ırmak, göl veya benzeri akarsuların kıyısı, sahili” şeklinde türemiş örnekleri verilmiştir (Oraltay, Pınar, Yüce, 2017, s.83).

Örnekli Hakasça Türkçe Sözlük’te *çağa* “kıyı, kenar; kemer, kuşak; yaka” anlamları bulunmaktadır. (Arıkoğlu, 2005, s.72-73). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*’nde *yak* maddesinde ise şu şekilde geçmektedir: 1. Semt, kenar, taraf. 2. Elbise yakası. *yaqa* maddesinde ise “elbise yakası, yaka, kıyı, taraf” verilmiştir (Ünlü, 2013, s.1221).

Mehmet Kaya'nın “*W. Radloff'un “Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy” Adlı Eserinde Geçen Şor Türkçesine ait kelimeler ve bu kelimelerin çağdaş Şor Türkçesi ile mukayesesi*” adlı yüksek lisans tezinde, Çağdaş Şor Türkçesinde *yaka* için “yaka ve sınır” anlamı ve “terazi” anlamına gelen *bazlış çağa* örneği verilmiştir (Kaya, 2018, s.115).

C. Diğer Dillerde *yaka* Sözcüğü

Türkçe Verintiler Sözlüğü'nde diğer dillerde bulunan şekilleri verilmiştir: Ar. *yağa, yağā, yāka, yā'ā, yāha* “yaka”; Rus. *yegá, yagá*, “yaka; kıyı, kenar; sınır; karaca derisinden yakalı kürk”; Erm. *yaha, yaka, yeka* “yaka, giysi yakası”; Mac. *nyak* “yaka”; Rom. *iaca* “yan, yaka; elbise yakası; nehir kıyısı”; Bulg. *yaká* “yan, yaka; elbise yakası; ırmağın yan tarafı; dağ eteği”; Yun. *ğiaki, yakás, yakkás* “yaka, giysi yakası” ayrıca piano apo to *yaka* “yakasına yapışmak” (Karaağaç, 2021, s.895-899).

D. Tarihi Türk Yazı Dillerine Ait Metinlerde *yaka* Sözcüğü

Köktürk Yazıtları'nda *yaka* sözcüğüne rastlanmamıştır; fakat “yakalamak” anlamını *tut-* “yakalamak” eylemi karşılamaktadır:

Kül Tigin yadagin oplayu tegdi. Oñ Totok yurçın yaraklıg eliğın tutdı, yaraklıgıdı kaganka ançuladı. [KT D 32]

(Kül Tigin yaya olarak hücum etti. Vali Ong'un kayın biraderini, silahlı (iken), el(i) ile yakaladı (ve) silahlı olarak Hakana takdim etti) (Tekin, 2020, s.48).

Köktürk Dönemi'ne ait Uygur Bitigleri'nden *Şine Usu Yazıtı*'nda ilk defa *yaka* sözcüğü geçmektedir ve burada “sınır” anlamı kullanılmıştır:

anta tokıdım anta yana tüşdüim çik bodunug bınam süre kelti tez başı çıtımın yayladım yağa anta yakaladım

“Orada bozguna uğrattım. Oradan tekrar döndüm. Atlı birliğim, Çik milletini önüne katıp geldi. Tez (ırmağı) kaynağında çitimi kurdurup yayladım. Karargâhın sınırlarını belirledim” (Aydın, 2007, s.61).

Uygur Türkçesi dönemi metinlerinden *Maytrısimit*'te *yaka* sözcüğü aşağıdaki şekilde geçmektedir:

... /erü sar samar köp qalın

... /e öñi ödrülüp yağa

yalıñuz ağlaq söğüt tüpinte

(o)lurğalı küseyür

(er)tim (2-7 / 35. XI, 5=Nr. 148)

“Sonra kendimi ... incelemeyen (?) ... sayısız ... ayırdım ve çok yalnız, yalnız bir ağacın dibine oturmak istedim” (DÜUBVS, Tekin, 1980, s.107).

Şinasi Tekin'in Almanca yayımında (1980) *yağa yalıñuz* sözcüğü “yapayalnız, tek başına” olarak pekiştirme anlamında kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde *yapayalnız* olarak kullanılan sözcüğün *k-p* ses değişmesi ile kullanım şeklinin gelişmesi, inceleme açısından önemli bir konudur. Türkçe yayımında (1976) sadece *yağa* sözcüğü geçmektedir (Tekin, 1976, s.86).

Karahanlı Türkçesinde genel olarak *yaka* sözcüğü, “elbise yakası” olarak kullanılmıştır. *Dîvânu Lugâti't-Türk*'teki bilgiler göre, Oğuz lehçesinde *yaka* için *könçük* sözcüğü bulunmaktadır: “*Oğuzlar cim üstüne koyarak könçek derler*”. Ayrıca *könçüklen-* “(elbiseye) yaka yapılmak” anlamındadır: *Tön könçüklendi*. “Elbiseye yaka yapıldı” (Akkoyunlu, Ercilasun, 2020, s.209). *Yaka* sözcüğü ile ilgili diğer bilgiler de şunlardır:

ulşıp eren börleyü

yırtıp yaka o.rlayu

sıkııp üni yu.rlayu

sıgtap kö.zi örtülü.r

“... adamlar kurt gibi ulumaya başladılar. Feryat ve figan ederek yakalarını yırtıyorlar. Bazen de ağıtçının yaptığı gibi tiz sesler çıkarıyorlar. Gözleri yaşla örtülünceye kadar ağlıyorlar.”

yakadaki yalgagalı eligdeki ıçgunur

“İnsan yakasındaki yemek parçacıklarını yalarken elindeki kap düşer ve yalayan (asıl yemeği de) kaçırmış olur. Bir şeye tamah edip bütün varlığını harcayan için söylenir” (Akkoyunlu, Ercilasun, 2020, s.95/s.476).

Kutadgu Bilig’teki beyitlerde *yaka*’nın varlığı şu şekildedir:

ölümüg unıtma anun tevbeke

*usanma ölüm kelge tutğa **yaka*** (Arat 1947, 5715)

“Ölümü unutma, tövbeye hazırlan; gafil olma, ölüm gelir ve yakana yapışır” (Arat, 1959, s.409).

katılsa kılıç baldu birle teğiş

*tişin tırnakın teg **yaka** tut iliş* (Arat 1947, 2377)

“Saflar karışınca, kılıç ve balta ile vuruş; dişle, tırnakla saldır, yakasından tut, yapış” (Arat, 1959, s.177).

atın mindi evke yüz urdı turup

*kelip tüşti kirdi **yaka** kur yürüp* (Arat 1947, 3282)

“Atına bindi, evine doğru hareket ederek, gelip indi; evine girdi, yaka ve kuşağını çözdü” (Arat, 1959, s.240).

miñ eğgüg adakını tutğınça sen

***yakañni** bir ök yolu tutğul esen* (Arat 1947, 3806)

“Sen bin iyinin ayağına yapışacağına, bir defacık olsun, sağlamca kendi yakana yapış” (Arat, 1959, s.276).

könül bérse kurtğa bolur bir turı

***yaka** yéñ tutar künde kesmez urı* (Arat 1947, 3541)

“Gönül verirsen, huysuz bir acuze olur; yaka ve yene yapışır, dırdırının ardı-arkası kesilmez” (Arat, 1959, s.258).

yarağsız kişike yorıma yaka

*yarağsız saña kelge tutğa **yaka*** (Arat 1947, 4243)

“Münasebetsiz kimselere yakın gitme; yoksa onlar da sana gelir ve yakanı bırakmazlar” (Arat, 1959, s.306).

Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinden *Nehcü’l-Ferâdis*’te:

*Bir kilim keydi taqı hürmâ şişi birle **yaqasını** bağladı taqı keldi.*

*Abü’l-Hasan-i Nürî rahmhi bir kün suw **yaqasınğa** çıqdı* (Tezcan, Zülfikar, Ata, 2004).

Muhabbet-nâme’de ise müellif, eserin yazılış yerini şu şekilde vermiştir:

Muhabbet-nâme sözün sizge aydım

*Kamuğın Sîr **yaqasında** bitidim* (Ata, 2002, s.52).

Eski Anadolu Türkçesi döneminde de daha çok “elbise yakası” olarak kullanılmıştır. Bunun dışında sözcüğün “*yaka yırt-*” eylemiyle eşdizimlilik örneklerini görmemiz mümkündür. *Süheyl ü Nevbahâr*’da şu şekilde geçmektedir:

Serâsîme vü unıdup kendüzin

***Yaha yırtup** u göge diküp gözin* (Dilçin 1991, 4185).

“Sersem olmuş ve kendini kaybetmişti; üzüntüden gömleğinin yakasını parçalamış ve gözlerini göğe dikmişti” (Ciğa, 2013).

İşitdi fiğân itdi bülbül bigi

Paraladı yaqasını gül bigi (Dilçin 1991, 2225).

“Bu sözleri işitince üzüntüden bülbül gibi inleyip gül gibi gömleğinin yakasını parçaladı” (Ciğa, 2013).

Evliya Çelebi Seyahatnamesi 'nde *yaka* sözcüğünün çok farklı anlamlarını görmemiz mümkündür. Diğer kullanımlardan farklı olarak ise cellatlarla ilgili bölümde ilk defa **yakakârt** sözcüğü geçmektedir ve bu bir tür işkence aletidir:

“... ve buhûr-ı fl ve semîn sünger ve lsimân ve **yakakârt** ve deri yüzecek sınıraş ve pûlâd tâs ve niçe elvân zehirli göz milleri ...bellerinde seyâhat urganları ve ellerinde yalın seyfi müczemleriyle merdâne cümbüş ederek ubûr ederler.” (I. Kitap)

Bir kavim adı olarak Yaka Türkmenlerini de burada görmek mümkündür:

*Bu sahrâlarda Moğol ve Kumuk ve Terekeme ve **Yaqa Türkmânları** vakt-i zemistânda obaları ile meks edüp sevâhillenirler, gâyet mahsûldâr dârü'l-karâr diyârdır.* (II. Kitap)

*Ba 'dehû Selîm-i Evvel paytaht-ı Âl-i Osmân 'a müstakil pâdişâh olmağışün Tarabefzûn 'dan üç yüz pâre gemiyle karşı Kefe 'ye, Kırım **yaqasına** geçüp Kırım Tatarının imdâdıyla Edirne üzre hurûc edüp Selîm Tarabefzûn 'da karâr eder.* (II. Kitap)

*Eğer verirsen dü cihânda iki elim **yaqandadır** ve rûzı mahşerde mes 'ül olursun ve eğer bu husûs içün pâdişâh tarafından bir ser-encâm çekersin.*

*Ve cümle guzât kassab-ı cömerd köçekleri gibi kızıl kana müstağrak oldular ve küffâr ile **yaka yakaya gelüp** bir mertebe ceng [ü] cidâl ve harb [u] kitâl olmuşdur kim küffâr ile guzât-ı dîn kızıl kâna müstağrak olduklarından fark olunmadan kalmışlardı ve cû ' [u] atşândan bî-tâb u bî-mecâl kalmışlardı.* (II. Kitap) (Dağlı, Dankoff, Kahraman, 2010).

Dede Korkut Kitabı 'nda *yaka*:

Han kıızı yirümden turayım-mı

***Yaqa** ile boğazuñdan tutayım-mı*

Qaba ökçem altına şalayın-mı

Qara polat öz kılıcum elüme alayın-mı

(Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu) (Ergin, 2021, s.80).

*Beyregün babası kaba şaruq götürüp yire çaldı, tartdı **yaqasını** yırttı, oğul oğul diyüben böğürdi zârılıq kıldı.* (Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu) (Ergin, 2021, s.130).

*Vardılar kömlegi Banı Çiçege iletdiler. Gördi tanıdı oldur didi, tartdı **yaqasını** yırttı, acı tırnaq ağ yüzine aldı çaldı, güz alması gibi al yañağın yırttı.* (Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu) (Ergin, 2021, s.132).

E. Söz Varlığı

Güncel Türkçe Sözlük 'te *yaka* sözcüğünün yedi farklı anlamı bulunmaktadır: 1. Giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü. 2. Giyeceklerin boyna gelen bölümüne eklenen ve türlü biçimlerde olan parçası. 3. Kıyı, kenar, taraf. 4. Eğik, yerey. 5. Yapıların saçaklarında, suyun içeriye sızmasını önlemek için kiremidin altıyla oluk arasına konulan metal levha. 6. Semt. 7. Yelkenlerin kenar ve köşeleri (Güncel Türkçe Sözlük, 12.11.2021).

Türkiye Türkçesinde bulunan türemiş sözcükler şunlardır: *yakalık*, *yakalıklı*, *yakalıksız*, *yakasız*, *yakalı*, *yakalama*, *yakalanış*. Türemiş eylemlerden bazıları şunlardır: *yakalamak*, *yakalanmak*, *yakalanabilme*, *yakalanabilmek*, *yakalanıverme*. Söz varlığında birleşik sözcüklerle kullanılan birçok yapı mevcuttur. Giysi anlamında kullanılanlar şunlardır: *kayık yaka* “Açıklığı omuzlara doğru olan oval yaka.”, *kolalı yaka*, *şapşal yaka* “dökümlü ve geniş yaka.”, *balıkçı yaka* “Kazaklarda boynu saran ve katlanabilen yaka.”, *bisiklet yaka* “Kazak ve süveterlerde bulunan yuvarlak yaka.”, *degaje yaka* “Dökümlü, hafif açık, serbest yaka.”, *haydari yaka* “Yelek, hırka vb. giysilerin açık V harfi biçimindeki yakası.”, *V yaka* “V harfi biçiminde olan yaka.”, *sosis yaka* “Örüldükten sonra dışarıya doğru kıvrılan ve sosis biçimini andıran yaka” (Güncel Türkçe Sözlük, 12.11.2021).

Dil, bir toplumun kültüründen ve onun bağlı olduğu sosyolojik yapıdan ayrılamaz. Bu nedenle, bulunduğu kültürün özelliklerine ve sosyolojisine göre sözcükler de dilde var olabilmektedir. Toplum sosyolojisi bağlamında baktığımızda kullanılan sözcükler şunlardır: *beyaz yakalı* “Üretim sürecinde bedensel gücüyle çalışmayıp düşünsel etkinlikte bulunan, maaş veya ücret karşılığında çalışan memur, teknik personel.” Diğer birleşik sözlerden *yaka kartı* “Kurum ve kuruluşlara dışarıdan gelen kimselerin ziyaretçi olduğunu veya kurum içinde görevli personelin kimliğini göstermek için yakaya takılan resmî kart.”, *öte yaka*; *karşı yaka*, semt anlamında İzmir iline bağlı ilçelerden biri: Karşıyaka. İkileme olarak kullanılan zarf yapısında *yaka paça* “Zorla, isteği dışında.”; *karayaka* “Doğu Karadeniz kıyı bölgesinde yetişen, uzun kuyruklu, beyaz renkli bir tür koyun” (Güncel Türkçe Sözlük, 12.11.2021).

Ayrıca bir yas tutma göstergesi olarak *yaka yırtmak*: Birisini kaybettiğinde duyulan acı ve keder, manevî varlıklardan ziyade maddî varlıklarda da ortaya çıkmaktadır. İnsan acının verdiği duygu ile kendisinde var olan bir nesneyi parçalayarak ve ortadan yok olmasını isteyerek yani yakasını yırtarak göstermektedir. Edebî metinlerde bunun örneklerini fazlaca görmemiz mümkündür. Mevlevîlerde de huzursuzluk sırasında yakalarını yırttıklarından bahsedilmektedir:

“...Mevlevîhürkaları evvelce Trablusgarphıların giydikleri bornoz şeklinde ve **yakadan geçme** idi. Dervişin biri mânevi bir kabz esnasında teessüründen **yakasını yırtmak** suretiyle hırkanın önünü açtı. Hırkanın önünün açılması kendisine ferahlık verdiği için bu hırkaya o manaya gelen «fereci» adı verildi. Arapça bir kelime olan ferec, gam ve gussadan, sıkıntıdan kurtulmak demektir” (Pakalın, 2009, s.606).

Bütün bu veriler ışığında sözcüğün çok fazla kullanımı olduğunu ve anlamının geniş bir şekilde çeşitlendiğini görmekteyiz. Atasözleri ve deyimlerde de bu sözcükle kurulan çok fazla veri mevcuttur. Çağdaş Türk lehçelerine baktığımızda, Türkmen Türkçesinde *yaka* sözcüğü ile kurulan atasözleri ve deyimler karşımıza çıkmaktadır:

“**Yaka yırtmak**: 1. Feryat etmek, feryadı basmak, bağırp çağırarak, çığlık atmak. 2. Yalvarıp yakarmak, yalvar yakar olmak, çok yalvarmak

Yaka tanatmak: Kendini göstermek, beğenilecek niteliklerini ortaya koymak, herhangi bir özelliğinden dolayı herkes tarafından tanınmak, nam salmak, ün kazanmak.

Yakası gayışlı: Burnunun dikine giden, başına buyruk hareket eden, bildiğini okuyan, kimseyi dinlemeyerek kendi bildiği gibi davranan, yanlış doğru demeksizin kendi bildiğini yapan, dik başlılık eden, söyleneni dinlemeyen, aksi davranan, geçimsiz, huysuz

Acal yakandan tutmak: Vadesi yetmek, ölüm anı gelip çatmak, ölmek.

Öz elin öz yakan: Canının istediği gibi hareket etme, kendi kararlarını kendisi verme, istediği gibi hareket etme hürriyeti bulunma, kendi havasında gitme, kararlarında hür olma” (Sarı, 2018, s.19; 25; 121; 189).

Kazak Türkçesinde *yaka* sözcüğü ile kurulan atasözleri ve deyimler şunlardır:

Ağası bardın jağası bar, inişi bardın tınısı bar.

“Ağabeyi olanın yakası vardır, kardeşi olanın nefesi vardır”

Ata-asqar taw, ana-bawırındağı bulaq, bala- jağasındağı quraq.

“Ata; yüksek dağ, ana; bağrındaki bulak, çocuk: yakasındaki kamıştır.”

El ağasız bolmas, ton jağasız bolmas

“İl ağasız olmaz, kürk yakasız olmaz.”

Japalaq maqtansa, jardan qoyan aldım der. Jaman maqtansa. jaqsınıñ jağasınan aldım der.

“Yarasa öğünürse, sarp kayadan tavşan aldım der, kötü öğünürse iyinin yakasından tuttum der”
(Gümüş, İsmail, 1995, s.17; 54; 224; 384).

Uygur Türkçesine yaka sözcüğü ile kurulan atasözleri ve deyimler şunlardır:

“Atisi ölgenniñ yette yıl yaqisi yırtıq.

“Atası ölenin yedi yıl yakası yırtık.”

Yav yaqidin alsa, it étektin alar.

“Yaban yakadan alsa, köpek etekten alır.”

Tokur atqa tömür taqa, eski çapanğa söser yaqa.

“Aksak ata demir nal, eski paltoya kürk yaka.”

Yaxşınıñ xulqi artuq, yamanniñ yaqisi yırtıq.

“İyinin karakteri çok, kötünün yakası yırtıktır” (Çakır, 2017, s.163; 185; 211; 254).

Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlük veri tabanından taranan Türkiye Türkçesinde kullanılan atasözü ve deyimler ise şunlardır (Güncel Türkçe Sözlük, 12.11.2021):

ahirette on parmağı yakasında olmak “kendisine karşı sorumlu olan kimseden ahirette hesap sormak”

bekârın parasını it yer, yakasını bit “bekâr kimse parasını gereksiz harcar, yaşayışı ise düzensizdir.”

bir yakadan baş çıkarmak “bir çatı altında dirlik düzenlik içinde yaşamak.”

(birinden) yaka silmek “bıkmak, usanmak.”

(birini) burnundan yakalamak “birini yönetimi altına almak, kaçamak bulamayacağı duruma getirmek.”

(birinin) yakasına asılmak (yapışmak) “hesap sormak veya bir şey istemek için tutup bırakmamak.”

(birinin) yakasına sarılmak “istediği şeyi almak veya dövüşmek için birini bırakmamak, zorlamak.”

(birinin) yakasını bırakmamak “bezdirecek kadar üstüne düşmek, rahat vermemek, ısrar etmek”

can damarından yakalamak 1) konuya en önemli yerinden yaklaşmak; 2) birinin en zayıf noktasından yararlanmak.

çağı yakalamak “çağın gerektirdiği gelişmişlik düzeyine ulaşmak.”

iki eli (birinin) yakasında olmak “kıyamette ondan davacı olmak”

iki yakası bir araya gelmemek “geçim sıkıntısından bir türlü kurtulamamak, borçtan kurtulamamak.”

iki yakasını bir araya getirememek “maddi sıkıntıdan kurtulup rahata erememek”

yaka bir tarafta, paça bir tarafta “kılığı kıyafeti dağınık bir durumda.”

yaka ısırmak “şaşıarak 'Allah esirgesin' demek.”

yaka paça etmek (götürmek) “hiçbir itiraz dinlemeden ve zorla, apar topar götürmek.”

yakadan atmak “savıp kurtulmak.”

yakadan geçirmek esk. “evlatlığa kabul etmek.”

yakası açılmadık “söylenmesinden kaçınılan (söz, sövgü veya açık saçık nükte).”

yakasına çökmek “zorlamak, baskı yapmak.”

yakasını kaptırmak “bir şeyin, bir kimsenin etkisinden kendisini kurtaramamak.”

yakayı ele vermek “kaçamayarak ele geçmek, yakalanmak.”

yakayı (yakasını) kurtarmak (sıyırmak) “bir işten kurtulmak.”

yalanını yakalamak (tutmak) “bir kimsenin yalan söylediğini anlamak.” (Güncel Türkçe Sözlük, 12.11.2021)

Sonuç

Sözcüğün kavramsal alanı Uygur Yazıtları’nda bir yeri, bir sınırı ifade etmek için kullanılmasıyla başlayıp yine Uygur Dönemi’nde “kira, kiralamak” anlamında kullanılmış, Orta Türkçe döneminde ve günümüze kadar daha çok “elbise yakası” olarak karşımıza çıkmıştır. Bu anlamıyla deyimlerde, atasözlerinde sıkça kullanılan bir sözcük olmuştur. Bunun dışında toplumdaki bir sınıfı ifade eden “beyaz yakalı, mavi yakalı” olarak günümüzde sıkça kullanılan tamlamaları da oluşturmuştur. Bu hâliyle *yaka* sözcüğü, yazı dillerinde ve ağızlarda kavram alanı korunarak devam etmiştir.

Yaka ile ilgili bir başka sözcük de “*Yakut*”tur. Tunguzlar, kendi dillerinin ses özelliklerinden dolayı Sahalara *Yakut* adını vermişlerdir. Tunguzcada bulunan *yako* ve *saxa* sözcüğü arasındaki bu değişimleri, *y> s* ve *k>x* ses denklikleri ile açıklanmaktadır. “Saxa” adının komşuları Tunguzlarda “*Yako*” olarak, Buryatlarda -*t* çokluk eki ilavesiyle “*yakut*” şeklinde kullanıldığı bellidir” (Kirişcioğlu, 2002, s.228). Otto Böhtlingk *Über Die Sprache Der Jakuten* (1964) adlı çalışmasında, Tunguzcadaki *yako* sözcüğünün *saxa* sözcüğü ile aynı olduğunu -*t* çokluk ekinin eklenmesi ile *ekot* biçimini oluşturduğunu belirtmiştir. Rusçada sözcük başında bulunan /e/ sesinin /ya/ şeklinde okunması ile *Yakut* olarak oluştuğunu eklemiştir (Böhtlingk, 1964, s.34).

Ercilasun, *yak ~ yaka, kat ~ kata, yal ~ yele, ~ sipa* gibi aynı anlamdaki ikili biçimlerde +A enklitiği olduğunu belirtmektedir (Ercilasun, 2008, s.52). Uçar, “*Sir Gerard Clauson’un Sözlüğündeki ‘Muhtemel Etimolojiler’ Üzerine*” başlıklı yazısında, “Aslı Tespit Edilmemiş Yabancı Kökenli Olarak Tahmin Edilenler” bölümünde ele almış ve Clauson’un sözlüğünde bulunan “kira, kiralamak” anlamını vermiştir (Uçar, 2017, s.10). Gülensoy, *yaka* sözcüğünün kökenini ET. *yaka* “taraf, yan, civar” olarak ele almıştır. Ayrıca “yaka; şeref, reis, iktidar” anlamlarını vermiştir. Orta Türkçede ise yaka için “elbise yakası”nı ifade etmiştir. Biçim bilgisini <**ya-k-* ‘yaklaşmak’+*a* olarak ele almaktadır ve Türkçe “*ya-n, ya-k+(i)n, ya-k+la-*” sözcük ve eylemlerin aynı kökten geldiğini belirtmiştir. Moğolcadaki *caka* sözcüğünün de Türkçeden alıntı olduğunu göstermiştir (Gülensoy, 2007, s.1034-1035). Clauson da sözcüğün kökenini *yak-* “yaklaşmak, bir şeye yakın olmak” eyleminden almaktadır (Clauson, 1972, s.898). Bu bilgiler ışığında, *yak-* “yaklaşmak” eyleminin *yaka* sözcüğünün anlamsal değerini tam olarak karşılamamaktadır. Bir şeye yakın olmak ve bir şeye yaklaşmak anlamlarının dışında, *yaka* sözcüğü için taraf ve yön anlamlarından bahsedebilmek mümkündür. Uygur Türkçesinde de zaten *yak* “Taraf, yön ve cihet” anlamlarına gelmekteydi; ayrıca diğer sözlüklerde de *yaka* için bir tarafı ve bir yönü ifade eden anlamlar da bulunmaktadır. Sözcüğün kökeni *yak-* “yaklaşmak” eyleminden ziyade *yak* “Taraf, yön” anlamlarına gelen bir addan +*a* son eki ile oluşmuş olmalıdır.

Kısaltmalar

ADDL:	Azərbaycan Dilininin Dialektoloji Lügəti
ADİL:	Azərbaycan Dilinin İzahlı Lügəti
ADOL:	Azərbaycan Dilinin Orfoqrafiya Lügəti
Ar.	Arapça
Bulg.	Bulgarca
DÜUBVS	Tekin, Talat “ <i>Die Uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika-Schule.</i> ”
Erm.	Ermenice
Far.	Farsça
Mac.	Macarca
Rus.	Rusça
TS:	Türkçe Sözlük
Yun.	Yunanca

Kaynakça

- Akalın Ş. H. vd. (2012). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
 Arat, R. R. (1947). *Kutadgu Bilig I, Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Arat, R. R. (1959). *Kutadgu Bilig II, Çeviri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Arıkoğlu, E. (2005). *Örneklili Hakasça-Türkçe Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ata, A. (1998). *Nehcü'l-Ferâdis Dizin-Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Axundov A., Məmmədli İ., *Azərbaycan Dilinin Orfoqrafiya Lüğəti*. (2013) Bakı: Lider Nəşriyyat.
- Axundov, A. vd. (2006). *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti*. Bakı: Serq-Qerb.
- Ata, A. (2002). *Çağatay Türkçesinin İlk Devri, Harezim-Altın Ordu Türkçesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, E. (2007). *Şine Usu Yazıtı*. Çorum: Karam Yayınları.
- Bayram, B. (2007). *Çuvaş Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Böhtlingk, O. (1964). *Über Die Sprache Der Jakuten*. The Hague: Mouton & Co.
- Caferoğlu, A. (1968) *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çiğ, Ö. (2013). *Süheyl ü Nev-Bahâr (Metin-Aktarma, Art Zamanlı Anlam Değişmeleri, Dizin)*. Yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: At The Clarendon Press.
- Çakır, Y. (2017). *Uygur Atasözlerinin Sentaksı*. Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Dankoff R. vd. (2010). *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 10 Cilt*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dilçin, C. (1991). *Mes'ud bin Ahmed, Süheyl ü Nevbahâr, İnceleme-Metin-Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2008). "La Enklitiği ve Türkçede Bir 'Pekiştirme Enklitiği'" Teorisi. *Dil Araştırmaları Dergisi*, sayı 2, ss. 35-56.
- Ercilasun, A. B., Akkoyunlu Z. (2020). *Dîvânü Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eren, H. (2020). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2021). *Dede Korkut Kitabı 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İsmail, Z., Gümüş, M. (1995). *Türkçe Açıklamalı Kazak Atasözleri*. Ankara: Engin Yayınları.
- Karaağaç, G. (2021). *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, M. (2018). *W. Radloff'un "Opıt Slovarıya Tyurkskih Nareçiy" Adlı Eserinde Geçen Şor Türkçesine ait kelimeler ve bu kelimelerin çağdaş Şor Türkçesi ile mukayesesi*. Yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kirişçiöğlü, M. F. (2002). "Sahalar (Yakutlar) ve Saha Türkçesi". *Türkler Ansiklopedisi* (XX, 228-241). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Nadelyayev V.M., Nasilov D.M., Tenişev E.R., Şçerbak A.M. (1969). *Drevnyurkskiy Slovar*. Nauka, Leningrad: Akademiya Nauk SSSR.
- Naskali Gürsoy E., Duranlı Muvaffak. (2020). *Altayca-Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Necip, E. (2013). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü* (İ. Kurban, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (Tıpkıbasım ve Çeviri yazı); Haz. Tezcan, S., Zülfikar, H.; A. Ata (Dizin-Sözlük) (2004). *Nehcü'l-Ferâdis "Uştmağların Açık Yolu" Mahmūd Bin 'Alî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Oraltay H., Yüce, N., Pınar, S. (1984). *Kazak Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Yayını.
- Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, I-II-III*. Ankara: MEB Yayınları.
- Radloff, W. (1960). *Versuch Eines Wörterbuches Der Türk-Dialecte, III*. Gravenhage: Mouton & Co.
- Räsänen, M. (1969). *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türkischen Sprachen*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Sarı, C. (2018). *Türkmen Türkçesindeki Deyimlerin Tasnifi*. Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Sevortyan E. V. (1989). *Etimologičeskiy slovar' tyurkskih yazıkov, Obščetyurkskie imejtyurkskie osnovi na bukvı, C, J i Y*. Moskva: Akademiya Nauk SSSR İstitut Yazıkoznaniya.
- Starostin S., Dybo A., Mudrak O., (2003). *An Etymological Dictionary of Altaic Languages*. Liden-Boston, Brill.
- Tavkul, U. (2020). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, Ş. (1976). *Uygurca Metinler II. Maytrisimit Burkancılarının Mehdisi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Tekin, Ş. (1980). *Maitrisimit Nom Bitig, Die Uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika-Schule, 1. Teil: Transliteration Übersetzung, Anmerkungen*. Berliner Turfantexte 9. Berlin: Akademie Verlag.
- Tekin, T. (2020). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen*. Dokuzuncu Cilt. Y-Z. İstanbul: Simurg-Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Toparlı, R., Vural, H., Karaatlı, R. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uçar, E. (2017). "Sir Gerard Clauson'un Sözlüğündeki 'Muhtemel Etimolojiler' Üzerine". *Journal of Old Turkic Studies*, (1), 74-90.
- Uygur, C. V. (2020). *Karakalpak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Vámbéry, A. (1878). *Etymologisches Wörterbuch der turkotatarischen Sprachen*. Leipzig.
- Verbitskiy, V. (2005). *Slovar' Altayskago i Aladagskago Nareçiy Tyurkskago Yazıka*. Kazan: Ortodoks Misyoner Cemiyeti Neşriyatı.
- Wilkins, Jens. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen, (Altuigurisch – Deutsch – Türkisch) / Eski Uygurcannın El Sözlüğü, (Eski Uygurca – Almanca – Türkçe)*. Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.

Yamada, N. (1993). “Sammlung Uigurischer Kontrakte, I-II-III”. Haz. Oda J., Zieme P., Umemura H., Moriyasu T. Osaka: Osaka University Press.

E- Kaynaklar

Nişanyan Sözlük (12.12.2021). 12.12.2021 tarihinde <https://www.nisanyansozluk.com> adresinden erişildi.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Türkçe Sözlük (12.11.2021). 12.11.2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişildi.